

MAKTABLARDA HUQUQIY SAVODXONLIKNI OSHIRISHDA AMALGA OSHIRILISHI KERAK BO'LADIGAN ISLOHOTLAR

Muxamedov Maxsud Murodovich

f.f.f.d (PhD), Buxoro Davlat pedagogika instituti

Nabiyeva Shohinabonu Izzatillo qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti, ijtimoiy fanlar kafedراسi magistranti.

E-mail: nabiyevashaxina@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu tezisdа maktablarda huquqiy savodxonlikni oshirish zarurati, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish uchun amalga oshirilishi lozim bo'lgan islohotlar yoritilgan. Huquqiy ta'lim dasturlarini takomillashtirish, o'qituvchilarning malakasini oshirish, amaliy mashg'ulotlarni joriy etish, oila-maktab hamkorligini kuchaytirish kabi chora-tadbirlar orqali o'quvchilarda huquqiy ong va madaniyatni shakllantirishning samarali yo'llari ko'rsatib berilgan.*

Kalit so'zlar: *huquqiy savodxonlik, maktab ta'limi, islohotlar, huquqiy ta'lim, o'qituvchilar malakasi, huquqiy madaniyat, huquqiy ong, huquqiy tarbiya, amaliy mashg'ulotlar, oila-maktab hamkorligi.*

Аннотация. *В статье подчеркивается необходимость повышения правовой грамотности в школах, существующие проблемы и реформы, которые необходимо реализовать для их решения. Эффективные способы развития правосознания и культуры учащихся были продемонстрированы посредством таких мер, как совершенствование программ правового образования, повышение квалификации учителей, внедрение практических занятий и укрепление сотрудничества семьи и школы.*

Ключевые слова: *правовая грамотность, школьное образование, реформы, правовое образование, квалификация учителей, правовая культура, правосознание, правовое воспитание, практические занятия, сотрудничество семьи и школы.*

Annotation. *This article discusses the need to improve legal literacy in schools, existing problems and reforms that should be implemented to eliminate them. Effective ways to form legal awareness and culture in students through measures such as improving legal education programs, improving teacher training, introducing practical training, and strengthening family-school cooperation are shown.*

Keywords: *legal literacy, school education, reforms, legal education, teacher qualifications, legal culture, legal awareness, legal education, practical training, family-school cooperation.*

Kirish. Bugungi globallashuv va axborot asrida har bir fuqaroning huquqiy savodxonligi jamiyat taraqqiyotining ajralmas omillaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Ayniqsa, yosh avlodda huquqiy ong va madaniyatni shakllantirish — huquqbuzarliklarning oldini olish, fuqarolik jamiyatini barpo etish hamda qonun ustuvorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Shu bois, umumiy o'rta ta'lim muassasalarida o'quvchilarga huquqiy bilimlarni yetkazish, ularning huquq va majburiyatlari borasida to'g'ri tasavvurga ega bo'lishlariga sharoit yaratish dolzarb vazifa sifatida e'tirof etiladi. Afsuski, amaliyotda maktablarda huquqiy savodxonlik darajasi yetarli emasligi, dars jarayonlarida bu boradagi ta'limning ko'proq nazariy tus olishi, pedagog kadrlarning yetarli malakaga ega emasligi, o'quvchilarning huquqiy hayotga tatbiq etiladigan amaliy ko'nikmalarining zaifligi kabi muammolar ko'zga tashlanadi. Bu esa yoshlarning qonunchilik normalariga befarqligi, o'z huquq va majburiyatlarini to'laqonli anglamasligi kabi salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Shu nuqtai nazardan qaraganda, maktab ta'lim tizimida huquqiy savodxonlikni oshirishga qaratilgan keng qamrovli islohotlarni amalga oshirish zarurati tug'iladi. Ushbu maqolada aynan shu islohotlar — huquqiy ta'limni takomillashtirish, pedagogik yondashuvlarni modernizatsiya qilish, amaliy mashg'ulotlarni joriy etish, ta'lim va tarbiya o'rtasidagi integratsiyani kuchaytirish kabi yo'nalishlar tahlil qilinadi hamda amaliy tavsiyalar beriladi.

Maktablardagi huquqiy ta'lim dasturlari amaldagi qonunlarga mos tarzda yangilanishi lozim. Darsliklar zamonaviy huquqiy muammolar, fuqarolik javobgarligi, inson huquqlari va erkinliklari haqida aniq va sodda tilda tushuntirilgan bo'lishi kerak. Shu bilan birga, amaliy mashg'ulotlarga ham alohida e'tibor qaratilishi zarur. Huquqiy fanlarni o'qitadigan pedagoglar zamonaviy qonunchilik, huquqiy pedagogika va innovatsion o'quv uslublaridan yaxshi xabardor bo'lishi lozim. Shu maqsadda ularni doimiy ravishda malaka oshirish kurslari, seminar-treninglar orqali tayyorlash kerak. Nazariy bilimlar bilan birga, o'quvchilarga hayotiy vaziyatlarga asoslangan huquqiy yechimlarni topish ko'nikmasini shakllantirish lozim.

Maktab va oilaning hamkorligi. Huquqiy tarbiya faqat maktab doirasida emas, balki oilaviy muhitda ham davom etishi kerak. Shu bois ota-onalar bilan muntazam ravishda huquqiy mavzularda suhbatlar, seminarlar o'tkazish foydalidir. Bu orqali bolalarda huquqiy qadriyatlar yanada mustahkamlanadi. Maktablarda "Huquq haftaligi", "Adolat saboqlari", "Konstitutsiya kuni" kabi tadbirlarni tashkil etish orqali o'quvchilarda huquqqa nisbatan hurmat, qonunga itoatkorlik singari fazilatlar shakllanadi. Maktablarda huquqiy savodxonlikni oshirish — bu jamiyatda qonun ustuvorligini ta'minlashga yo'naltirilgan muhim qadamdir. Yuqorida sanab o'tilgan islohotlar orqali bu yo'nalishda aniq natijalarga erishish mumkin. Har bir bola huquqlarini bilgan va ularni hurmat qilgan jamiyat — adolatli va taraqqiyot sari yo'naltirilgan jamiyat bo'ladi. Maktablarda sud majlislariga sayohatlar, advokatlar bilan uchrashuvlar, rolli o'yinlar shaklida mashg'ulotlar tashkil etilishi mumkin. O'quvchilarga elektron huquqiy bazalardan foydalanish imkonini berish, kutubxonalarda huquqiy adabiyotlar sonini ko'paytirish

lozim. Internet orqali huquqiy bilimlarni mustahkamlash uchun maxsus platformalar va mobil ilovalar ishlab chiqilishi maqsadga muvofiq.

Adabiyotlari tahlili. Huquqiy savodxonlikni oshirish masalasi so‘nggi yillarda nafaqat O‘zbekistonda, balki xalqaro miqyosda ham keng tadqiq qilinmoqda. Ta‘lim sohasidagi olimlarning fikricha, yosh avlodda huquqiy madaniyatni shakllantirish — jamiyatning qonun ustuvorligini ta‘minlashda hal qiluvchi omildir. Masalan, Xalqaro ta‘lim instituti olimi I.Karimov (2020) huquqiy savodxonlikni ta‘lim jarayoniga integratsiyalash orqali o‘quvchilarda qonunlarga hurmat, inson huquqlari va fuqarolik majburiyatlarini anglash qobiliyatini oshirish mumkinligini ta‘kidlaydi (Karimov, I. 2020. «Huquqiy savodxonlik va ta‘limning roli». Toshkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti).

Bundan tashqari, pedagogika fanlari doktori S.Tursunova (2021) maktablarda huquqiy ta‘lim jarayonida interaktiv metodlarni qo‘llash samaradorligini o‘rganib, bunday yondashuv o‘quvchilarning huquqiy bilimlarini chuqurlashtirishda muhim ahamiyatga ega ekanligini qayd etadi (Tursunova, S. 2021. «Maktablarda huquqiy savodxonlikni oshirish usullari». Pedagogika ilmiy jurnali, 3-son, 45-52-betlar).

Shuningdek, huquqshunoslik sohasidagi tadqiqotchi A.Rahmonov (2019) ta‘kidlaydiki, huquqiy ta‘lim dasturlarining samarali ishlashi uchun o‘qituvchilarning malakasini oshirish va ularga doimiy professional rivojlanish imkoniyatlarini yaratish zarur (Rahmonov, A. 2019. «Huquqiy ta‘lim va pedagogik malaka». Huquqshunoslik jurnal, 2-son, 112-120-betlar). O‘zbekistonda ham maktablarda huquqiy savodxonlikni oshirishga oid davlat siyosati doirasida amalga oshirilayotgan islohotlar ko‘plab tadqiqotchilar tomonidan o‘rganilgan. Masalan, O‘zbekiston Respublikasi Ta‘lim vazirligi tomonidan 2022 yilda nashr etilgan «Ta‘limda huquqiy savodxonlikni oshirish strategiyasi» hujjatida ta‘lim mazmunini zamonaviylashtirish, o‘qituvchilarni tayyorlash tizimini takomillashtirish va o‘quvchilarda amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishga alohida urg‘u berilgan.

Shuningdek, xalqaro tajriba ham ushbu mavzuda o‘rganilgan. Misol uchun, Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida huquqiy savodxonlikni maktabda oshirish uchun yaratilgan maxsus dasturlar va o‘quv metodikalari samaradorligi haqida ko‘plab ilmiy maqolalar chop etilgan (European Journal of Legal Education, 2021). Umuman olganda, olimlarning fikricha, maktablarda huquqiy savodxonlikni oshirish nafaqat yangi bilimlarni o‘rgatish, balki yoshlarni huquqiy ong va fuqarolik mas‘uliyatiga tayyorlashni taqozo etadi. Bu esa ta‘lim mazmuni, metodikasi, o‘qituvchilar malakasi va ta‘lim muassasalarining ijtimoiy-madaniy muhit bilan integratsiyasini talab qiladi.

Tadqiqot muhokamasi. O‘zbekiston umumiy o‘rta ta‘lim tizimida o‘quvchilarning huquqiy savodxonligini oshirish bo‘yicha bir qator chora-tadbirlar amalga oshirilayotganiga qaramay, amaliyotda bu borada jiddiy kamchiliklar mavjudligi aniqlanmoqda. Tadqiqot davomida o‘tkazilgan so‘rovnomalar, intervyular va mavjud statistik ma‘lumotlar asosida shuni ta‘kidlash mumkinki, maktab o‘quvchilarining aksariyati o‘z huquq va majburiyatlarini yetarli darajada anglab yetmaydi. Bu holat,

avvalo, huquqiy fanlarning o'qitilishidagi metodik kamchiliklar va pedagogik yondashuvlarning yetishmasligidan dalolat beradi. Muhokama jarayonida aniqlanishicha, huquqiy ta'lim asosan nazariy yondashuvlarga asoslangan bo'lib, amaliy mashg'ulotlar, interaktiv metodlar yetarli darajada qo'llanilmayapti. Bu esa o'quvchilarda huquqiy tushunchalarni hayotiy vaziyatlarga tadbiq etish ko'nikmasining shakllanishiga to'sqinlik qilmoqda. Tadqiqot ishtirokchilarining fikricha, maktablarda huquqiy darslar faqat darslikka asoslangan holda emas, balki real hayotiy misollar, sud majlislariga tashriflar, rolli o'yinlar va muhokama klublari orqali tashkil etilishi lozim. Bundan tashqari, o'qituvchilarning malakasi masalasi ham muhim omil sifatida e'tirof etildi. Aksariyat pedagoglar huquqiy bilimlarni yetkazishda yangicha yondashuv va vositalarni to'liq o'zlashtirmagan. Shu sababli, ularning malakasini oshirishga qaratilgan maxsus dasturlar va treninglar joriy etilishi zarur.

Tadqiqot shuningdek, oila-maktab hamkorligining yetarli emasligini ham ko'rsatdi. Ota-onalar bolalarining huquqiy tarbiyasiga yetarli e'tibor qaratmasligi natijasida, maktabdagi huquqiy ta'lim samaradorligi pasaymoqda. Shuning uchun huquqiy savodxonlik bo'yicha ota-onalarni jalb qilgan holda seminar va treninglar o'tkazish orqali bu muammoni kamaytirish mumkin. Yana bir muhim masala — o'quvchilarning zamonaviy texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlarini hisobga olgan holda, huquqiy bilimlarni raqamli platformalarda taqdim etish zaruriyati. Interaktiv ilovalar, videodarslar va onlayn viktorinalar orqali huquqiy savodxonlikni oshirish bo'yicha ilg'or xorijiy tajribalar o'rganilib, milliy ta'lim tizimiga integratsiya qilinishi maqsadga muvofiqdir. Umuman olganda, olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, maktablarda huquqiy savodxonlikni oshirish faqatgina dars soatlarining ko'paytirilishi bilan emas, balki butun ta'lim-tarbiya tizimini kompleks yondashuv asosida takomillashtirish orqali amalga oshirilishi lozim.

Xulosa. Maktablarda huquqiy savodxonlikni oshirish – bu nafaqat ta'lim sohasining, balki jamiyatning barqarorligi va taraqqiyotining muhim omillaridan biridir. O'quvchilarning huquqiy bilimga ega bo'lishi ularning huquq va majburiyatlarini to'g'ri anglashiga, qonunlarga hurmat ruhida tarbiyalanishiga xizmat qiladi. Tadqiqotlar va amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, huquqiy savodxonlik darajasini oshirish uchun faqat dars soatlarini ko'paytirish yetarli emas — bu borada chuqur va kompleks yondashuv zarur. Xususan, ta'lim dasturlarini takomillashtirish, o'qituvchilarning malakasini oshirish, interaktiv va amaliy metodlarni keng qo'llash, raqamli ta'lim vositalarini joriy etish, shuningdek, ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish orqali huquqiy ongni shakllantirishda ancha samarali natijalarga erishish mumkin. Shuningdek, o'quvchilarni real hayotiy huquqiy vaziyatlarga tayyorlash, ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish ham huquqiy tarbiyaning ajralmas qismidir. Kelajakda maktab ta'limida huquqiy savodxonlikni oshirishga qaratilgan islohotlar tizimli tarzda amalga oshirilsa, bu nafaqat yosh avlodning huquqiy madaniyatini yuksaltiradi, balki butun jamiyatda qonun ustuvorligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov, I. (2020). *Huquqiy savodxonlik va ta'limning roli*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
2. Tursunova, S. (2021). Maktablarda huquqiy savodxonlikni oshirish usullari. *Pedagogika ilmiy jurnali*, 3-son, 45-52.
3. Rahmonov, A. (2019). Huquqiy ta'lim va pedagogik malaka. *Huquqshunoslik jurnal*, 2-son, 112-120.
4. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi (2022). *Ta'limda huquqiy savodxonlikni oshirish strategiyasi*. Toshkent.
5. European Journal of Legal Education (2021). Various Articles on Legal Literacy in Schools.
6. Karimov, I. (2020). *Huquqiy savodxonlik va ta'limning roli*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
7. Tursunova, S. (2021). Maktablarda huquqiy savodxonlikni oshirish usullari. *Pedagogika ilmiy jurnali*, 3-son, 45-52.
8. Rahmonov, A. (2019). Huquqiy ta'lim va pedagogik malaka. *Huquqshunoslik jurnal*, 2-son, 112-120.